

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Sibillen: voorspelsters van vroeger tijden [Bespreking van: H. de Greeve (2011) In de schaduw van profeten: iconografie van de Sibille]

Chavannes-Mazel, C.A.

Publication date

2013

Document Version

Final published version

Published in

Tijdschrift voor Geschiedenis

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Chavannes-Mazel, C. A. (2013). Sibillen: voorspelsters van vroeger tijden [Bespreking van: H. de Greeve (2011) In de schaduw van profeten: iconografie van de Sibille]. *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 126(1), 116-117.

<http://www.tijdschriftvoorgeschiedenis.nl/nl/boekbesprekingen/besprekingen-jaargang-126-nummer-1/show/280/sibillen-voorspelsters-van-vroeger-tijden>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Het eerste boek van Hans de Greeve, oud-docent Klassieke Talen, blijkt tevens een levenswerk. Jarenlang verzamelde hij afbeeldingen van sibillen overal waar hij kwam: in West- en Noord-Europa, de Balkan, tot in Mexico toe bleken de geheimzinnige voorspelsters in kloosters en kerken te schuilen, soms onverwacht, soms overbekend. Hij kwam ze op bijna honderd plaatsen tegen. De neerslag van al die jaren arbeid vormt direct ook de meerwaarde van dit boek, want zoiets doen weinigen hem na.

Daarnaast stond hem het doel voor ogen om met zijn boek een brug te slaan tussen de heidense oorsprong van de waarzegsters en de christelijke kunst in wier jas zij de middeleeuwen overleefden. Zoals bij zoveel herontdekkingen uit de Renaissance bleken sibillen een ononderbroken leven te hebben dankzij een veranderende uitleg van hun voorspellingen. Deze raadselachtige en wijze vrouwen werden door de christenen, voorgegaan door gehelleniseerde joden, omarmd om duidelijk te maken dat ook de heidenen al hadden voorvoeld dat de Verlosser zou komen om de geschiedenis een wending te geven. De voorkennis van de sibillen van 'het plan van God' mocht zich overigens in een wisselende belangstelling verheugen. Niet iedereen geloofde hun orakelspreuken onvoorwaardelijk. Dat lot delen ze met vele profeten en waarzeggers.

Vervolgens is voor De Greeve de vraag geweest hoe een dergelijk weids onderwerp in een leesbare en logische vorm moest worden gegoten: het geheel gaat om teksten, hun interpretaties, de beelden en de iconografie ervan. Het was een goede greep om te beginnen met een inleiding waarin antieke schrijvers als Heraclitus, Plato, Aristoteles en Vergilius tot aan Prudentius aan het woord komen omtrent de tien (pas veel later werden het er twaalf) sibillen en wier positieve receptie door christelijke auteurs als Augustinus bijna vanzelfsprekend lijkt. Een apart hoofdstuk krijgt Filippo de' Barbieri, wiens uitvoerige beschrijving van de sibillen uit 1481 veel invloed kreeg. De eerste gedrukte uitgave van Lactantius' *Divinae institutiones* uit 1465 komt er daarentegen bekaaid van af.

Als classicus staat De Greeve enigszins onhandig op zijn benen wanneer hij in de weer is met plaatjes: mensen die van teksten weten hebben altijd moeite met afbeel-

dingen en andersom, want waar schuilen werkelijkheid en waarheid, in de tekst of in de afbeelding? Zowel teksten als afbeeldingen kennen hun eigen tradities. Met de voorstellingen is De Greeve daarom in de eerste plaats als compilerator opgetreden zonder de pretentie van volledigheid of diepgang. Hij beperkt zich allereerst tot schilderijen en beeldhouwwerken in kerken en kloosters: geen miniaturen, geen schilderijen, al maakt hij enkele uitzonderingen, waaronder het Lam Gods retabel van Jan van Eyck in Gent. Hij bespreekt voorstellingen gemaakt

tussen circa 1000 en 1800 opgedeeld naar landen: Italië, Frankrijk, Spanje, overige landen in West- en Noord-Europa, Mexico en de Balkan. Er zitten prachtige tussen. Zo sieren de gerestaureerde laatmiddeleeuwse gewelofschilderingen in de Walburgkerk in Zutphen het boekomslag, en krijgen de onopvallende, maar gracieuze sibillen op de koorbanken in

Dordrecht de aandacht die zij verdienen.

Maar hoe aanlokkelijk de sibillijnse kennis van 'het plan Gods' ook was, het gaat in de geschiedenis van de uitbeelding van de sibillen om een complexe thematiek die zowel grondige interpretatie van antieke en latere teksten, als nauwkeurige analyses van afbeeldingen vereisen in hun eigen iconografische context. De sibillen zijn immers steeds opgenomen in grotere decoratieprogramma's, iets waar Hans de Greeve weinig tot geen aandacht aan besteedt. Al zetten de klassieke en Neolatijnse teksten de sibillen zeker in een bredere context, veel dieper kan De Greeve niet graven. Het blijft veelal bij beschrijvingen en opsommingen waar afbeeldingen van de sibillen per land te vinden zijn. In dat opzicht maakt hij zijn derde doel waar: een handreiking te bieden voor de kunstreiziger. Vooral voor wie van Italië houdt is het fotomateriaal met de gedetailleerde beschrijvingen de moeite waard.

Eén sibille krijgt een eigen hoofdstuk en dat is de Tiburtijnse sibille omdat zij in twee verschillende tradities haar plaats heeft gevonden. Zij is de voorspelster van het lijden van Christus, en in een zelfstandige rol is zij degene die aan keizer Augustus haar visioen vertelde van een gouden cirkel aan de hemel waarin een zeer schone maagd op een altaar zat met een prachtig kind op haar schoot. Zij verkondigde dat er 'een koning machtiger dan hij (Augustus) geboren was'. De keizer besloot daarop

ALGEMEEN

Sibillen: voorspelsters van vroeger tijden

Hans de Greeve, In de schaduw van profeten. Iconografie van de sibille (Primavera; Leiden 2011) ill., 218 p., €37,50 ISBN 9789059970991

dat hij zich niet moest laten vergoddelijken. Onder meer Rogier van der Weyden beeldde de gebeurtenis af in een zijvleugel van het Bladelin triptiek (circa 1435), dat nu in Berlijn hangt.

Deze in Italië zo populaire Tiburtijnse sibille komt merkwaardigerwijs niet voor op één van de allerberoemdste werken uit de Westerse kunstgeschiedenis, de beschildering van de Sixtijnse kapel door Michelangelo. Waar de rest van het boek alles weg heeft van een compendium, tracht De Greeve hier dieper op Michelangelo's bronnen en ideeën in te gaan. Dat lukt slechts in een aantal opzichten. Wellicht zorgt het artikel over de goed zichtbare initiaal Q in het boek van de sibille van Erithraea van de hand van Ilse Slot, dat in een van de volgende afleveringen van *Fragmenta* verschijnt, nog voor verrassingen.

Het is geen ideaal boek geworden. Het gaat niet diep, het hakkelt, het springt heen en weer. Een klein voorbeeld: is de sibille van Erithraea van Michelangelo nu

oud (p. 74), of heeft ze een fijngetekend jong gezicht (p. 75)? Het blijkt dat de Franse geleerde Emile Mâle haar in zijn in het Latijn geschreven proefschrift oud noemt, en De Greeve neemt die zin over. Vervolgens is hij dat bij zijn eigen beschrijving waarschijnlijk vergeten. Maar, zoals gezegd, de afbeeldingen maken veel goed.

Overigens is het enige in Nederland aanwezige exemplaar van het proefschrift van Mâle (*Quomodo sibyllas recentiores artifices repreasentaverint*, Parijs 1899) uit de universiteitsbibliotheek in Groningen verdwenen. In een latere publicatie gaat Mâle verder op het onderwerp van de sibillen in (*L'art religieux de la fin du Moyen Age en France*, Parijs 1908), en deze is gelukkig vele malen herdrukt. Wie door De Greeves enthousiasme is aangestoken, leze vervolgens Mâles veelzijdige, nog lang niet versleten overzicht.

Claudine A. Chavannes-Mazel

Universiteit van Amsterdam